

Рецензия за дисертацията на Зорница Драганова

„Алтерглобалистки перспективи: политически ориентации и културни практики в социалните центрове на Балканите“

за присъждане на образователна и научна степен “доктор” в професионално направление 3.1
Социология, антропология и науки за културата

Познавам Зорница Драганова откакто е докторант в катедра История и теория на културата. За времето на работата си с нас тя активно се включваше в изследователските и преподавателски дейности на колектива. Специални поздравления получи от френските ни колеги в Сент Етиен, където прекара няколко месеца в работа по темата си.

Представената дисертация от 208 страници с обширна библиография; работата напълно покрива изискванията. След увод, първите две части на работата правят преглед на релевантната литература като обсъждат идейните и политически измерения на алтерглобализма, както и мястото в му в съвременния свят. Третата част излага резултатите от теренната работа в избраните социални центрове, ангажирани с алтерглобализма. Дисертацията завършва с обобщение за мястото и ролята в града на тези алтернативни пространства. Следват библиография и приложения, ориентиращи в направените интервюта.

Уводът е посветен на рефлексия върху темата, трудностите, които е срещнала изследователката, както и промените на плана, наложени от развитието на политическата обстановка. Тази непрекъсната обърнатост към собственото място на терена и отношението с хората, които среща, дават на работата облик на сериозно антропологическо изследване.

В първата глава авторката обсъжда парадоксите на алтерглобалистките движения, които събират разнородни хора, групи и интереси тръгнали да се борят за един все по-неясно формулиран „друг свят“. Но какво конкретно означава това „заедно“? – пита се авторката и именно това ще е един от лайтмотивите на дисертацията. С помощта на Донатела де ла Порта, Алберто Мелучи и Чарлз Тили авторката обсъжда зараждането на новите социални движения през 60те години – без ясен център и организация, обединени повече от абстрактни социални теми, отколкото от класов интерес. Тя систематизира разликите между старите и новите социални движения като полага акцентите, които ще проследи в хода на теренното си изследване: междуличностова вместо социална солидарност, културни вместо икономически теми, борба за автономни пространства вместо икономически искания и т.н.

Задълбочено са анализирани идеите на някои от главните вдъхновители на алтерглобализма, като специален акцент е поставен върху „Призраците на Маркс“ на Жак Дерида, който възвестява един безсрочен, безкласов, некоординиран, наднационален интернационал на съпротива срещу глобалния капитализъм. Авторката разкрива двойната борба на новите социални движения, от една страна срещу капитала от друга - срещу държавната бюрокрация, а оттам – срещу старата левица. Резюмирани са компетентно посоките, в които се развива съвременния алтерглобализъм в световен план.

Във втората глава авторката обсъжда задълбочено различните посоки, в които днес (от условната дата 2001 на социалния форум в Порто Алегре) се търси разширяването на демокрацията. Специален акцент е поставен върху възникването, практиките и идеологията на социалните центрове в съвременните общества като пространства на самоорганизация и съпротива, но и като комуникационни възли – за да не кажа медии – които пропагандират посланията си чрез новите дигитални платформи. Те развиват нов репертоар от протестни практики, където самоорганизацията и взаимопомощта между членовете на мрежата сякаш заменят съдържателните послания от предишните епохи. Наред с това социалните центрове, по цитата от Де ла Порта, са преди всичко топоси в града, те участват в преосмислянето на градското пространство – тема, към която авторката ще се върне в четвъртата глава. Не са забравени и проблемите, които съпътстват работата на социалните центрове – индивидуализмът, който подкопава организацията, непрекъснатото движение и прегрупиране, обръщането навътре и изолирането от обществото.

Описанието на теренната работа в социалните центрове в България, Турция, Гърция и Македония е подчертано субективно и рефлексивно: както вече е направила в увода, авторката и тук непрекъснато следи собствената си външна гледна точка на докторант в съответната общност, с ограниченията на терена, как и защо решава да пренасочи изследването си, успеха или неуспеха на интервютата и наблюденията, защо е избрала топографски принцип (т.е. излагането на наблюденията по държави) и дори граматическата форма на изказа си. Тази прецизност говори за отговорно отношение към антропологическия терен и увеличава доверието на читателя. Не само съставът и идеите в социалните центрове е флуиден – в хода на работата изчезва и самият обект на изследването, центрoвете затварят или се преобразуват един след друг – това обстоятелство разбира се е важен елемент от изводите и е проблематизирано в дисертацията. Много добро впечатление прави много-фокусната антропологическа работа върху множество центрове, проведена в четири различни страни, в продължение на няколко години.

В изводите си авторката не се задоволява с повърхностните констатации за протестерската митопоетика на пряката демокрация, уж наследена от Атинската Агора, хоризонталната солидарност и универсалното добро. Социалните центрове са преди всичко места – в противовес на не-местата на Марк Оже, тя ги нарича „места-извън-местата“. В тези алтернативни пространства се практикуват антикапиталистически ценности като солидарност, говори се различно, приютяват се сексуални малцинства и бежанци, социализират се маргинални групи. Те, определени от Драганова като „социален имагинариум“, са разположени между частното и публичното, между абстрактната идеология и конкретните социални практики.

В последната глава дисертацията авторката минава на едно по-високо ниво на обобщение като търси въображаемото измерение на социалните центрове. Съсредоточие на желание за друг, по-добър свят те се превръщат в един вид утопия (може би трябва да използваме фукалдианското „хетеротопия“) всред градското пространство, биват натоварени със значение на убежище, място на анти-консумеризъм, автономия, самоуправление, хоризонтална солидарност, та дори с функцията на градско културно наследство. Най-интересна тук е връзката, която авторката прави между глобално и локално. Глобални са идеите, капитализмът, самият алтерглобализъм – локално е мястото, в което се мечтае. В този смисъл се случва и чудото при което разнородните хора и идеи – от постмарксизъм и екология до езотерика и Дънов – се оказват едно, обединяват ги не идеологиите и дискурсивните практики, а обитаването на местата. Това може да ни обясни и

защо така лесно се пропуква фронтът на алтерглобалистка съпротива: достатъчно е да изчезнат, да се трансформират местата, понякога буквално – да изчезнат сградите.

Пред нас е едно сериозно изследване с интересен обект и важни теоретични приноси, сред които най-значима ми се струва направената връзка между идеология и място. Проследени са в компаративен план социалните центрове от нашия регион в едно обширно и добре проведено теренно изследване, обсъдени са критически теориите на алтерглобалистка съпротива, показани са парадоксите на новите социални движения, които разчитат на мрежовост, липса на организация и индивидуализъм и в последна сметка сякаш заемат формата на съда, в който са били излени – социалните центрове.

Ще си позволя да отправя на авторката два въпроса и две препоръки.

- В работата не се акцентира върху ролята на културните специфики за различното развитие на социалните центрове - български, турски, френски и т.н. Това съзнателен изследователски (или може би идеологически?) избор ли е или теренът не е предложил материал за развитие на подобни сравнения?
- Искаше ми се да науча повече за другата страна - общинските власти. Тяхното отношение към социалните центрове е обикновено двусмислено, оставят ги да съществуват в техните ниши, за да ги впишат по този начин в цялостния градски пейзаж (разбира се тук размирните Турция и Гърция сигурно ще са различни от спокойните тогава България и Македония). Този въпрос е свързан и със също така двусмислената ситуация по отношение на финансирането. Как властта кооптира социалните центрове?
- Композиционна слабост ми се вижда скокът от третата към четвъртата глава: последната малко неочаквано тръгва към обобщения, които сами по себе си са много интересни, но не съвсем ясно следват от изложението до тук.
- При подготовка на работата за печат във вид на книга – което препоръчвам! – нека Драганова да изчисти стила си, ако може на места да опрости малко изказа, да прегледа правописните си грешки.

Въз основа на всичко казано до тук горещо препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Зорница Драганова образователна и научна степен “доктор” по Социология, антропология и науки за културата.

София, 30/06/2017

Проф дсн Ивайло Дичев